

АКСІОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ФЕНОМЕНУ ОСВІТИ

Пономарьов О. С., Харченко А. О.

Національний технічний університет «ХПІ», Харків

Сучасний світ стрімко змінюється, і система освіти, яка має готувати підростаючі покоління до життя й діяльності в умовах завтрашнього дня, Сьогодні людська цивілізація вступила у принципово новий етап свого історичного розвитку. Його особливість полягає у підкреслено інноваційному характері функціонування і розвитку практично всіх сфер

суспільного життя та у їх широкій інформатизації. Зміни відбуваються так часто і швидко, мають такий глибокий характер, що у людей не вистачає часу на їх осмислення. На жаль, істотне розширення можливостей отримання інформації породжує втрату авторитету знань і освіти в суспільній свідомості й супроводжується помітним посиленням технократичного типу мислення.

За цих умов істотно змінюються як цілі й завдання освіти, так і суспільні вимоги до неї. Їх осмислення, а тим більш втілення в освітню практику не може бути простим завданням і вимагає активного залучення досягнень і висновків сучасної філософії освіти. А вона, як і будь-яка система філософських знань, передбачає використання плюралістичного підходу й подолання резистентних проявів з боку численних прихильників традиційного розуміння цілей, змісту й характеру освіти. Завдання ж глибокого реформування, а не просто чергового косметичного ремонту освіти, може бути реалізоване перш за все відновленням ціннісного сприйняття й розуміння значення освіти і знань широким загалом громадськості та її довіри до освіти і освітян.

Однак для цього неодмінною передумовою виступає сприйняття самими освітянами своєї професії і професійної педагогічної діяльності як однієї із вкрай важливих своїх життєвих цінностей. Адже без цього освітянин перестає бути педагогом і перетворюється на ремісника від освіти у кращому разі, а то й на бізнесмена від освіти. Останній випадок є не просто проявом його ганебного ставлення до себе і до благородної сфери своєї діяльності, але й наносить непоправної шкоди іміджу й розумінню суспільної значущості освіти.

Важливою умовою розвитку освіти виступає необхідність переходу від парадигми знання до парадигми розуміння. Стрімке зростання обсягів науково-технічних знань, скорочення циклу їх трансформації в техніку і технології та прискорення їх старіння й оновлення висувають перед освітою завдання такої підготовки учнів і студентів, яка б формувала у них не просто вміння вчитися, але й глибоку внутрішню потребу в постійному самонавчанні, самовихованні і самовдосконаленні протягом всього активного трудового життя. Без цього вони ризикують швидко втратити як набутий в системі освіти рівень професійної компетентності, так і свою конкурентоспроможність на ринку праці і робочої сили. Тим більш, що конкуренцію там постійно загострює ще й широка поява різного роду роботів та пристроїв на основі штучного інтелекту.

Разом з цим вже сама наявність потреби в постійному оновленні своїх знань і сформоване вміння вчитися, крім свого суто утилітарного призначення, також мають розглядатися як важлива життєва цінність, збагачуючи загальний аксіологічний потенціал освіти. Тому вони постають не лише індивідуальними цінностями носіїв цих потреб і умінь, але й неодмінними цінностями освіти, а відтак і цінностями педагогічної діяльності

та її суб'єктів. Водночас цілісність і системна єдність філософії освіти зумовлює можливість успішної реалізації тих потреб у постійному навчанні, які освіта прищеплює студентам, тільки у разі, коли вони самі сприймають знання і можливості їх отримання й оновлення не просто як життєву необхідність, але й як життєву цінність.

Враховуючи культурний контекст освіти, логічно буде стверджувати, що значення цінностей освіти виходить далеко за її межі. Дійсно, вплив цінностей на духовно-культурні, морально-етичні та інші сфери людського буття постає фактично одним з визначальних чинників особистісного розвитку не тільки учнів і студентів, але й їхніх наставників. Тому важко не погодитися з тим, як В. А. Киричок, стверджуючи, що «цінності наповнюють сенсом існування людини і суспільства» та що «вони значною мірою духовно відтворюють саму людину», визначає сенс цінностей як «опосередкований культурою еталон належного у досягненні потреб, котрий має трансцендентний характер, що виходить за межі індивідуальної свідомості» [2, с. 991].

Саме це, на наше глибоке переконання, і робить цінності вкрай важливим суспільним екзистенціалом, який набуває імперативного характеру у тому його розумінні, що вони складають основу системи так званих загальнолюдських або одвічних цінностей. Водночас саме такий їх характер зумовлює перетворення цілей з прищеплення цих цінностей у одне з важливих завдань системи освіти. Ефективними засобами розв'язання цього завдання уявляється формування і розвиток ціннісного сприйняття студентами отримуваних знань та забезпечення єдності професійної і соціальної компетентності майбутні фахівців.

Особливу цінність освіти надають фундаментальні знання. Вони постають основою прикладних знань і технологій. Тому оволодіння ними необхідне для формування належного рівня професійної компетентності фахівця будь-якого профілю. Тож далеко не випадково Р. Акофф впевнений, що «фундаментальні знання існують як в конкретних сферах, так і в житті взагалі». Тому, на його глибоке переконання, «коли студент хоче зайнятися чимось, що потребує фундаментальних знань, він оволодіє ними самостійно і зробить це найбільш ефективно» [1, с. 202-203]. Ця самостійна робота та її результати здійснюють вагомий внесок у формування і розвиток системи цінностей студента, у зміцнення його впевненості в собі та у своїх силах, здібностях і можливостях.

Серйозні зміни в сенсі й характері суспільного, а отже й індивідуального буття зі всією необхідністю зумовлюють необхідність рішучого перегляду і системи цінностей. Однак при цьому слід зберегти її загальну гуманістичну спрямованість, духовність і фундаментальну роль домінування добра над злом. Як вважав один з видатих сучасних українських філософів С. Б. Кримський, «глобалізація, не зачинаючи фундаментальної національної диференціації культур, виявилася певною мірою

універсалізацією загального в національному досвіді народів. Отже, становлення загальнолюдських цінностей є не виходом за межі національного, а розкриттям загальних початків духовності націй як суб'єктів світової історії» [4, с. 10]. Ми впевнені, що духовність вже сама по собі може розглядатися як одна з важливих життєвих цінностей, але водночас вона сприяє розвитку й усвідомленню необхідності інших цінностей. У свою ж чергу, гуманістична система цінностей, які сповідують у суспільстві, виступає одним з дійових чинників розвитку його духовності.

Суспільний розвиток, цілком природно, супроводжує еволюція різних сфер, інституцій та ідей. Такої еволюції зазнають і система освіти, і розуміння життєвих цінностей. У зв'язку з цим В. Г. Кремень підкреслює, що «однією з серйозних проблем в освіті є формування у дітей сучасної системи цінностей. Ми повинні надзвичайно відповідально до цього ставитися». Вчений спеціально звертає увагу на те, що «формуючи ті цінності, які вже віджили або відживають, залишаємо дитину, людину, неконкурентоспроможною в контексті світоглядно-моральних аспектів і цінностей сучасного світу» [3, с. 16]. Автор вважає, що в умовах ринкової економіки формується нова система суспільних цінностей. І відповідно до неї необхідно формувати цінності, які б дозволили кожній особистості успішно влитися в сучасне суспільство.

Системний аналіз аксіологічних аспектів освіти дозволяє класифікувати їх, чітко виокремивши три такі групи основних її цінностей. До першої групи відносяться загальні цінності освіти як специфічного соціального інституту, який зберігає, примножує, оновлює і передає від попередніх поколінь до наступних духовні надбання, в тому числі й цінності. Освіта як визначальний чинник науково-технічного і соціального прогресу і сама виступає важливою цінністю для суспільства.

Друга група охоплює основні життєві цінності, які система освіти має сформувати і розвинути в учнів та студентів з тим, щоб вони не тільки ставали освіченими й вихованими відповідно до суспільних вимог, а й були щасливими, жили повноцінним життям з відчуттям душевного комфорту.

Нарешті, третю групу утворюють специфічні цінності, притаманні власне професійній педагогічній діяльності. До них необхідно віднести глибоке задоволення педагогів своєю професією й результатами своєї діяльності, глибоке відчуття її суспільної значущості. Важливою цінністю стає і справжня радість від того, що завдяки твоїй діяльності людина стає кращою, здатною успішно долати гординю, жадібність, надмірний егоїзм, лінощі тощо. Цінність педагогічної діяльності полягає і в тому, що вона дозволяє гармонійно поєднувати індивідуальні й суспільні цілі, прагнення та інтереси.

Література

1. *Акофф Р.* Акофф о менеджменте; пер. с англ. / Р. Акофф. – СПб.: Питер, 2002. – 448 с. – (Серия «теория и практика менеджмента»).
2. *Киричок В. А.* Цінності / В. А. Киричок // Енциклопедія освіти /

Академія пед. наук України; головний редактор В. Г. Кремень. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – С. 991-992.

3. *Кремень В. Г.* Освіта в контексті сучасних соціокультурних змін / Василь Кремень // Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти. – 2010. – Вип. 27 (31): в 3-х ч. – Ч.1. – С. 13-18.

4. *Кримський С. Б.* Заклики духовності ХХІ століття / Сергій Кримський [З циклу щоріч. пам'ят. лекцій ім.. А. Оленської-Петришин, 2002 р.] – К.: Вид. дім «КМ Академія», 2003. – 32 с.